DI SAIT VO LUSÉRN appuntamento della minoranza cimbra di Luserna

A cura dell'ufficio pubblicità del quotidiano Trentino

'Z gevàira von arbatar

Di zait loaft bahémme un, åna njånka zo barnaz, saibar sa in madjo. In vorgånnate vraita, defàtti, iz gest dar tage boda hatt gevairt di arbat un di arbatar: dar earst vo madjo, un ditza bill muanen ke, azpe alle djar in disan tage, vil laüt håm nètt gemocht gian zo arbata un håm gemak stian da huam pitt soinar famìldja.
Dar earst vo madjo iz a bichtegar tage umbrómm, in 82 lentar vodar bèlt, vairtma un gedenkhtma alle di sèlln arbatar boda vor djarhundartar håm gekhempft, vil vert vorlìarante soin lem, z'sega darkhénnt soine rèchte.
In biane börtar, azpar mang khearn bodrùmm da huam dòpo acht urn arbat, un nètt dòpo zbölve odar vürtzane, un azta vil laüt di såntzta un di sunta mang stian da huam zo rasta, mochtma khön vorgèll'z Gott in djeneratzióngen boda soin khent vor üs, boda håm gekhempft, un vil vert boda soin gestorbet, vor allz ditza.
Ma sebar a migele pezzar bia 'z izta gebortet disar vairta, boda hatt pròpio a långa stòrdja. Allz hatt ågeheft in Fråntschia 'z djar 1889, atz 20 von höbiat, balda zèrte parteien håm gemacht a manifestatzióng zoa zo khürtzra att achte di urn arbat attn tage. No pellar però, 'z djar 1855, in Australia izta gest gebortet dar spruch "Acht urn arbat, acht urn gevàira, acht urn z'slava"; an spruch boda vil bewegungen vo arbatar in da gåntz bèlt håm gehaltet mearar baz djüst. Un asó, dòpo djardar gekhempfa, hattma zornìrt an tage vor 'z gevàira von arbatar: dar earst vo madjo. Ma hatt zornìrt disan tage zo gedenkha in earst vo madjo von djar 1886, benn in di Stati Uniti vil arbatar håm gehatt gemacht an streik zo protestàra peng in vil urn arbat bosa håm gemocht machan alle tage. Ma mocht pensàrn ke 'z soinda gest laüt boda håm gearbatet fin atti sèchtza urn attn tage un in sbere konditzióngen o.
Dar streik iz gånt vürsnen vor drai tang un in dise tang soinda gestånt getöatet politziött un ettlane laüt o un åndre soin khent inngespèrrt. Dar sèll earst vo madjo iz o gedenkht azpe di "Rivolta vo Haymarket".
Ånka azta dar earst vo madjo iz khent zornìrt azpe gevàira von arbatar peng daz sèll boda iz vürkhent in di USA 'z djar 1886, in di Stati Uniti un in åndre lentar, anvétze, disar vairta vallt hèrta in earst menta von herbestmånat.
Ma daz sèll boda iz bichte iz nètt dar tage boma hatt zornìrt zo vaira di arbatar, daz sèll boda iz bichte iz ke ma mocht hèrta gedenkhan ke di rèchte bobar håm atti arbat haüt zo tage, soinda nètt hèrta gest, vil laüt håm gemocht khempfan vor ditza un biar mochan gedenkhan alle dise koradjósate laüt un gian hèrta vürsnen zo schütza ünsarne rèchte.

E.v.K.

Istituto Cimbro
Kulturinstitut Lusérn
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbro.it

Dar långez atti ünsarn pèrng steat nèt stille

Di bèlt iz stille azpe 'z iz nia vürkhent, sidar sèchtzekh tang, un di laüt hevan å z'soina süaz un saur vo daz sèll boda iz vürkhent un bodaz iz khent khött zo tüana, ma allz daz åndar geat vürsnen azpe hèrta.
Atti pèrng dar långez khütt ke bar håm auzgetrakk in bintar un in ünsar lånt izta hèrta khent vorprénnt dar martzo au atz Kraütz. Haür habarz nèt gemak tüan, ma di stadjóngen gian vürsnen allz ummaz.
In ditza moi kurtzege geschràiba billaz gedenkhan bazta vürkhint in disa zait atti ünsarn pèrng.
In di earstn tang von lentzmånat atti sait boda geat untar dar Tetsch fin auz atti Prach makma åschaung khnöpf muflü boda vrèzzan daz vrisch grass boda iz lai gespitzart. Dise khnöpf mang soin vo zbuantzekh/draitzekh vichar; inngemischt makma vennen a par an altn bock boda darnå geat zo leba alùmma fin auz pa herbest.
Balz eapart, au kan Hüttn un auz pa Kåmp spitzarnda au di sempümmala, boda soin gesüacht von kapardjöln un vor ditza sebarse nåmp in haüsar, atti Ris un in di Pön.
Di kapardjöln ka långez håm no 'z har grisat un darnå hevansa å, auz pa madjo, zo bèksla 'z har. Di altn böck auz pa abrél hevan å zo putza di horn un pitt ditza mèchansa soin platz boda, darnå, bartn stian zo leba.
Ka långez in di ünsar beldarn makma åhevan zo venna di horn boda vorlìan di hirsch, ma in disa zait daz peste sachan boma mage höarn da ka üs iz 'z gesìnga von zedrù, nidar in di Frattn ka dar Hülbe von Karìtschan.
Au in di bisan obar 'z lånt balda vortgian di sempümmala hevanda å zo spitzra au di radìkkn boda gevàlln vil in laüt.

Khemmante dar långez hevanda å di earstn sbemm: ma heft å zo venna di mörch un lai darnå hevanda å di kroazsbemm, dise vor mi soin di pestn sbemm boda dar balt mage gem.
'Z izta zo khöda ke dar långez khinnt gehöart von laüt, mearar baz vor åndre sachandarn, von kuko, balmen höart singen att alle di saitn.
Inn pa Vesandarn allz iz hèrta eppaz hintrar baz in lånt, un sèmm ka långez in di hülm inn pa pèrng hevanda å drinnzospringa di vrösch; ummana von pestn hülm iz daz sèll von Untar Kost.
Di vrösch in alle di lentar vo pèrge håm hèrta getrakk vil laüt zo giana zo vischaze, umbrómm sa soin gåntz guat z'èzza. Est però makma neméar gian.
Ka långez alle di vögela hevan å zo macha 'z est, von butschiaké un in roatsbantz boda èstegen nåmp in lånt, attn adlar boda èsteget nidar atti krötz.
I magataz khön vil åndre sachandar ma i hånnaz lai übarsetzt bazmar gevàllt miar.

Michele Neff

Balda nètt iz gest dar computer

In dise tang, bobar alle mochan stian da huam un tüan hèrta daz gelàich, boazpar neméar bo zo mèkkha in khopf un soin alle loune. Pròprio in dise tang veltaz stian pittnåndar, gian in di statt, inn pa boténg un persìn ka schual, ma habar pensàrt balda di khindar ka schual håmda nètt gemak gian, benn di laüt håm nètt gehatt gèlt zo giana ummar pa boténg odar zo giana z'èzza in birthaus?
Ünsarne non njånka an earstn håm nètt gemak gian ummar bait, z'sega di bèlt, pinn aroplò un furse njånka pinn auto, soi haus iz dar uantzege platz bosa håm gekhennt un bosa håm gemak stian.
Asó vorsparaz baz mai bartnsa håm getånt dise khindar di gåntzan tang?
Sichar håmsa gehelft pitt a par an èrbatle in haus, dar måmma un in tatta.
Pinn computer håmsa nètt gemak spiln un di tv håmsase nètt gemak åschaung, alóra soinsa gånt in gart zo nemma a stökhle, a par khnöttla odar raisla un håm gemacht a par a spilele lai asó.Ünsar Dokumentationszentrum 'z djar 2010 hatt gehatt gemacht pròprio an auzlegom boda hatt geredet vo disan schümman spilela boda håm gemacht ünsarne eltarn odar non, un boda haüt zo tage soin gånt zo vorlùr furse pròprio umbrómm biar håmse umgetauscht pinn computer un pinn telefonì. Inar bòtta, di khindar soinse gevuntet alle in platz un håm gespilt "A punto mio" odar a "Cielo", daz sèll boda, in tage vo haüt, biar djungen rüavan nascondino un campana.Haüt makma njånka tüan asó eppaz, umbrómm ma makze vennen pitt niamat un mage lai stian pitt soinar famìldja. Di khindar inar bòtta però håm nètt lai gekhennt dise spildar, sa håm gebizzt bia zo spila alùmma o. Sa håm gespilt pinn röafle, sa håm gemacht an aisan un pitt ditza håmsa gemocht haltn a ring von heart geradeàu un hatta gebùnnt berda iz gerift betar. Di puam pitt ditza röafle soin gånt auz pa Stradù, zo loava drau atti maürla o. Dòpo izta gest 'z menndle, bosa håm genützt azpe bersàldjo zo vånga pinn khnöttla. An åndarz spilele iz gest daz sèll zo djukha di mèrmarla inn pa löchla. Insómma, dise djar håmsa gekhånt gerècht bia zo spila alùmma, åna zo fauléntza, asó azpe bar tüan biar haüt, intånto azpar paitn bidar zo maga auzgian.

Anna N. N.